

UNIVERZITET U NOVOM SADU. ŠKOLA ROMOLOGIJE (ur. Svenka Savić i Veronika Mitro). „Futura publikacije“ i „Ženske studije i istraživanja“, Novi Sad 2006, 186 str.

Zbornik raznovrsnih priloga naslovljen „Univerzitet u Novom Sadu. Škola romologije“ priredile su lingvistkinje Svenka Savić i Veronika Mitro. Urednice u svom predgovoru ističu da je u pitanju „dobar primer kako jedna kontinuirana građanska (nevladina) aktivnost grupe entuzijasta može prerasti u uspešan institucionalni oblik visokoškolskog obrazovanja Roma“.

Lingvistima su, pored kratkog uredničkog osvrta Svenke Savić („Zašto je potrebna standardizacija romskog jezika: put do stvaranja nacionalne elite“, 10–13), od posebnog interesa dve prevedene studije značajnih romologa – Jaron Matrasa (Yaron Matras) iz Mančestera i Ditera Halvaksa (Dieter W. Halwachs) iz Graca koje su inače obavezna literatura polaznicima Škole romologije.

U svojoj sociolingvističkoj studiji („Budućnost romskog jezika. U susret politici lingvističkog pluralizma“, 14–33) Jaron Matras se zalaže za prihvatanje politike jezičkog pluralizma (istovremeno se podržavaju regionalne inicijative i učvršćuje internacionalno povezivanje i saradnja), elastičnu kodifikaciju romskog jezika, sa obuhvatanjem svih jezičkih varijacija jer ona najbolje odgovara specifičnom položaju jezika Roma kao transnacionalne manjine sa razbacanim regionalnim centrima. Ovakav jezički koncept posebno odgovara mlađim govornicima koji su i inače naviknuti na fleksibilnost zahvaljujući korišćenju novih komunikacionih tehnologija (što konsekvntno dovodi do jezičke konvergencije).

Matras ukazuje da romski jezik nema tradiciju jedinstvenog pisanog standarda, da je celokupna romska populacija bilingvalna, pa da izbor pisma i načina transkripcije zavisi od lokalnog državnog jezika. Kakko je za romske govore karakteristično lokalno i regionalno jezičko planiranje, ovu studiju prati i pregled pojedinačnih rešenja u raznim evropskim zemljama. Kodifikacija romskog jezika je policentrična: u praksi nisu prihvaćene inicijative da se jedan dijalekat prihvati kao standard, niti predlog Marsela Kortijadea za stvaranje veštačkog romskog standarda (inače podržan rezolucijom Međunarodne unije Roma iz 1990. a prihvaćen u Rumuniji, delimično u Srbiji, Makedoniji i Albaniji). Jaron Matras se zalaže za policentrični model romskog jezičkog planiranja u kome različiti modeli kodifikacije koegzistiraju u odgovarajućim kontekstima. Autor ukazuje da sujalekatske razlike romskih govora su bile predimenzionirane jer sa stanovišta lingvističke geografije postoji „lanac“ romskih dijalekata sa ostrvima doseljenim posle 18. i 19. veka, dok prepreku razumevanju predstavljaju ipak samo leksičke pozjamljenice.

Obrazovanje dece treba podržavati na lokalnoj varijanti romskog (problem nastave će se otvoriti samo u sredinama u kojima postoji više dijalekatskih varijanta), ali sa kasnijim prelaskom na državni jezik, s tim što nastavu romskog (i drugih varijanata romskog jezika) ne treba prekidati u daljem školovanju.

Budućnost romskog jezika (svakako ne neposrednu blisku budućnost) Matras vidi u novim medijima jer je globalna pismena komunikacija na romskom jeziku lakša od usmene. Od pomoći su svakako nove internet beze podataka za romski jezik: *Romleks* (romlex) –

onlajn multidijalekatski rečnik koji sadrži 25 varijanata romskog jezika i *Romska morfosintaksa* (RMS) baza podataka na Univerzitetu u Mančesteru.

Diter Halvaks („Romski jezik: uvodni pregled,“ 34–67) daje istorijski pregled izučavanja romskog jezika, od poznate Miklošičeve unutrašnje dijalekatske podele sve do Matrasove podela na sedam dijalekatskih grupa i pararomskih podvrsta. U dijahronoj stratifikaciji romskog leksičkog fonda posebno su značajne „preevropske“ reči (romske podvrste sadrže do 600 preevropskih leksema). Seoba Roma prema Evropi se rekonstruiše na osnovu leksičkih pozajmljenica, uporedne osnove fonologije i morfologije romskih govora.

U studiji zatim sledi sociolingvistički pregled (broj govornika po zemljama, sa procenom za Evropu od 4,6 miliona) sa analizom statusa romskog kao neteritorijalnog jezika (sa gubljenjem jezika dolazi i do kolebanja u etničkom identitetu). Pristupi u kodifikaciji romskog jezika pokazuju sukob između regionalnog i globalnog (zahtevi pojedinačnih grupa govornika primarno su orijentisani ka komunikaciji, dok su globalni pristupi uglavnom politički motivisani).

I Halvaks ukazuje da se „polilektalni“ projekat Rajka Đurića i Marsela Kortijadea iz 1990, proglašen za standard od strane Međunarodne romske unije (MRU) – International Romani Union, razlikuje od akademske konvencije i da nije postao opšteprihvaćeni standard, mada se koristi u zvaničnim dokumentima MRU i u Rumuniji (pre svega zbog centralizovanog obrazovnog pristupa i prilično homogenoj lingvističkoj situaciji, što nije slučaj u drugim zemljama, među kojima je Srbija).

U praksi postoje lokalni prisupi koje Halvaks određuje kao „beskompromisne strategije“ (koje preuzimaju akademske konvencije – u Francuskoj, Švedskoj), „strategije pažljivog prilagođavanja“ (prihvataju donekle konvencije većinskog jezika - u Mađarskoj) i „umerne strategije prilagođavanja“ (burgenlandski romski govori). Na leksičkom planu javljaju se zahtevi za jezičkom čistotom (na primer, burgenlandski Romi i makedonska varijanta romskog preferiraju leksičke inovacije iz sankrita i hindu) i oslobađanje od evropskog leksičkog sloja. Češće su ipak regionalne strategije (odnosno leksička preuzimanje iz primarnih kontaktnih jezika) ili globalna (iz engleskog jezika).

Studiju zaključuje analiza simboličke funkcije romskog jezika (što je ilustrovano primerima iz časopisa u kojima su samo naslovi na romskom ili prigodnom upotrebom protokolarne formule na romskom kao primera političke folklorizacije).

Drugi deo zbornika je istorijat nastanka prve i druge romološke škole na Univerzitetu u Novom Sadu i sadrži dokumenta o inicijativi, integralne tekstove opisa projekta, planove i programe nastave u zimskom semestru 2004–2005 i 2005–2006, liste predavača i upisanih studenata, biografije diplomiranih studenata, izveštaje o radu sve četiri istraživačke grupe sa prve škole („Jezik Roma“, „Demografija Roma“, „Usmena književnost Roma“ i „Romske nevladine organizacije“), pitanja na završnom testu, faksimile uverenja, evaluaciju i izveštaj o radu. Priložen je i jedan primer istraživačkog zadatka iz usmene književnosti (studenta Romea Mihajlovića iz Šida – transkript dve priče i pet zagonetaka na kaldaraškom dijalektu romskog jezika sa prevodom, 101–110).

Druga romološka škola (2005–2006) imala je kompleksniji pristup temi, više modula i više predavača: „Jezik Roma (1)“ predavači Diter Halvaks i Svenka Savić; „Jezik Roma (2)“ predavač Mirjana Jocić; „Istorija Roma (1)“ predavač Rajko Đurić; „Istorija Roma (2)“

predavač Aleksandra Mitrović; „Kultura Roma (1)“ predavač Dragoljub Đorđević; „Kultura Roma (2)“ Miloš Marjanović; romska muzika izučavala se u okviru predmeta „Kultura Roma (3)“ predavač Zoran Mulić; romski teatar u okviru predmeta „Kultura Roma (4)“ predavač Dragan Ristić; a romsku usmenu književnost predavala je Ljiljana Pešikan Ljuštanović.

Četvrto poglavlje zbornika oblikovano je u vidu „Deset pitanja o budućnosti Škole romologije na Univerzitetu u Novom Sadu“, a na kraju je priložena literatura o Romima koja se nalazi u biblioteci nevladine organizacije Ženske studije u Novom Sadu.

Prva i druga škola romologije, kao i zbornik koji prati ovaj značajan edukativni projekat, posvećene su problemima romskog jezika ali ne i drugih jezika kojima govore Romi i Romima srodne grupe u Srbiji (kao što su Aškalije i Banjaši/Karavlasli, a čiji su materenji jezici dijalekti albanskog odnosno rumunskog jezika). Postojanje drugih jezika kao maternjih uopšte se i ne pominje u priloženom nastavnom programu (u svojoj uvodnoj studije ove druge jezike sasvim kratko pominje Diter Halvaks) mada je Škola romologije namenjena rešavanju niza praktičnih pitanja komunikacije i obrazovanja Roma.

Biljana Sikimić (Beograd)